

Rozhledy matematicko-fyzikální

Alena Šolcová

O vzniku Jednoty českých matematiků a fyziků

Rozhledy matematicko-fyzikální, Vol. 87 (2012), No. 1, 1–4

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/146449>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2012

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

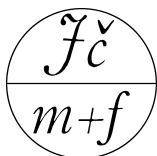

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

O vzniku Jednoty českých matematiků a fyziků

Alena Šolcová, FIT ČVUT v Praze

Abstract. In 1862, the Union of Czech Mathematicians and Physicists evolved from the association of several enthusiastic students interested in selfeducation and preparation for the teaching profession. The scientific level was increased mainly by August Seydler, Mírúmil Neumann and the excellent organiser František Houdek, the author of the Statute of the Union. They founded the first mathematic-physical journal in Austria. In May 1871 they organized a Congress of all mathematicians and scientists, together with an exhibition of physical instruments prepared by the chairman of the Union Dr. Neumann, assistant to professor Ernst Mach. In this article the most important steps in the early development of the Union are presented.

Před sto padesáti lety se naši předkové, studenti a učitelé matematiky a fyziky vzdělávali ve školách v tehdejším Rakousku, dokonce i přímo v Českém království, převážně německy. Touha vzdělávat se v exaktních vědách v českém jazyce vedla studenty k tomu, aby se spojili a vzájemně si přednášeli o zajímavých tématech. Rozhodli se, že se budou zdokonalovat v přednášení proto, aby nedostatek učebnic nahradili kvalitním výkladem. V roce 1862 založili společnost, kterou nazvali *Spolek pro volné přednášky z matematiky a fyziky*. Spolek byl původně utrakvistický (to znamená oboujazyčný), ale postupně jej německy mluvící členové opouštěli. Poslouchali totiž ve školách přednášky v němčině, a proto necítili tak palčivě starosti s odbornými termíny a úrovní překladu odborných témat do mateřského jazyka. Kromě toho také někteří navštěvovali německý přírodovědný spolek *Lotos*. V roce 1863 se již mluvilo ve Spolku převážně česky. Ve stanovách Spolku najdeme, že jeho účelem bylo „vycvičení se v přednášení a podporování vědecké snahy v oboru matematiky a fyziky“ [1]. Spolek byl pod dohledem děkanátu Filosofické fakulty pražské Karlo-Ferdinandovy university. Původně mohli být zapsáni za členy pouze studenti matematiky a fyziky. Přijímání bylo spojeno s přednesením přednášky nebo vyřešením nějaké úlohy nebo vydáním vědeckého článku. Sídlem Spolku byla Síně č. III

v Klementinu, kde je dnes Národní knihovna. Mezi povinnosti členů patřilo přednášet v zimním semestru dvakrát a v letním alespoň jedenkrát.

Po pěti letech se dostali do vedení Spolku nadšení studenti fyziky, astronomie a matematiky August Seydler, Mírumil Neumann a skvělý organizátor František Houdek. Navrhli změnu stanov a změnu názvu Spolku na *Jednotu českých matematiků* (název byl rozšířen později). Jejich učitelé snahy studentů podporovali. Profesor vyšší matematiky Jakub Philip Kulik věnoval knihy. Profesor experimentální fyziky Ernst Mach nabídl prostor pro konání schůzek a profesor matematiky František Josef Studnička jako protektor Jednoty podporoval svými literárními příspěvky i finančně vydávání *Časopisu pro pěstování matematiky*. Jednota již nebyla jen studentským spolkem, ale spojovala všechny české fyziky a matematiky, byl to spolek, „v němž česká věda mathematická našla svůj domov, semeniště myšlenkových podnětů a jich materiální záštitu a podporu“. Finanční dědictví po Spolku nebylo slibné, pouhých 5 zlatých a 15 krejcarů v hotovosti. Větší význam měla knihovna, která zahrnovala 303 děl ve 434 svazcích. Prvním starostou Jednoty se stal Mírumil Neumann a jednatelem August Seydler. Na návrh profesora Hromádka z Klatov byl uspořádán na počátku prázdnin v srpnu 1870 sjezd českých fyziků „za příčinou ustálení terminologie české z fysiky a obapolného seznání a duševního pobavení“. Srdečný průběh sjezdu měl i své důsledky, např. zlepšení dotací fyzikálních kabinetů, vyjasnění některých terminologických otázek, ustavení komise „o přečestění Eukleidových Základů“. Otázky přiblížení klasických děl českým čtenářům jsou aktuální i dnes. Některým tehdejším termínům bychom dnes patrně nerozuměli. Uvedme příklady: Tehdy např. známý vlastenec, lékař Dr. Kodým prosazoval pro elektřinu termín „mlno“, i dříve se již užívalo „mluno“. Již dříve najdeme v jedné české učebnici kapitolu nazvanou „O důstojnosti počtu“. Málokdo by této vazbě v české řeči porozuměl, z obrozenecké češtiny do dnešní ji přeložíme jako „O mocnině čísla“.

V květnu roku 1871 Jednota uspořádala sjezd všech matematiků, fyziků, přírodovědců a chemiků. Se sjezdem byla spojena výstava, kterou uspořádal tehdejší předseda Jednoty dr. M. Neumann, asistent prof. Ernsta Macha, který působil na pražské univerzitě v letech 1867–1895. Dr. Neumann se habilitoval pro experimentální fyziku a založil mechanickou dílnu, kterou brzy rozšířil v továrnu fyzikálních přístrojů. Po jeho předčasném odchodu r. 1873 továrnu převzal jednatel Jednoty František Houdek a jeho spolupracovník Josef Hervert. Vyráběli krásné demonstrační přístroje, některé z nich se dochovaly ve školních kabinetech

dodnes. Vzpomínám např. na sadu mosazných setrvačnicků, kterou jsem viděla na Karlově v později založeném Fyzikálním ústavu. Při setkáních se členové Jednoty zabývali otázkou, jak lépe učit fyziku, uvědomovali si důležitou roli experimentu a dnes bychom řekli, že zařazovali do výuky interaktivní prvky. Např. se konala diskuse na téma: „Příčiny, proč nebývají matematika a fyzika na gymnasiích u většiny žáků oblíbeny, a jaké jsou metody, aby tyto vědy se staly oblíbenými“ [2]. Zprávy o těchto jednáních a přednáškách se dostávaly prostřednictvím denního tisku do veřejnosti.

Podle zprávy Františka Houdka měla Jednota v roce 1872 (v době 10. výročí existence Spolku a Jednoty) již 400 členů, mezi nimiž bylo 14 měst, 27 okresních zastupitelstev, 30 záložen, 8 cukrovarů, 7 profesorských sborů, 12 vědeckých spolků, 1 spořitelna atp., celkem 103 korporací. Dále mezi členy byli přední zástupci české šlechty, kněžstva a čeští průmyslníci. Dnes už v přehledu členů města, cukrovarů, záložny ani pivovary nenacházíme (což je škoda).

Pozoruhodná je míra přednáškové činnosti. Například na podzim roku 1871 Augustin Pánek vedl cyklus 14 sobotních přednášek o deskriptivní geometrii a současně probíhal cyklus 8 nedělních přednášek Čenka Strouhala o křivosti ploch.

Po Mírumilu Neumannovi se ujal starostování mimořádný profesor matematiky na technice Emil Weyr. Především díky jemu se rozvíjela spolupráce s francouzskými, italskými a německými matematiky a fyziky. Během jeho působení se zvýšila vědecká a publikační činnost Jednoty. Vznikl i nový časopis *Archiv matematiky a fyziky*. Redaktorem Archivu, který přijímal články ve všech moderních jazycích, byl zvolen Emil Weyr. Sám nabídl do prvního čísla tři práce ve třech jazycích: francouzsky, italsky, a německy. Škoda, že brzy přijal profesuru novější geometrie na vídeňské univerzitě a ve vydávání časopisu se nepokračovalo.

Veřejné přednášky v Jednotě pokračovaly, výjimečné byly oslavy výročí významných matematiků a fyziků, např. 300. výročí narození Mikoláše Koperníka, 100. výročí narození pražského Bernarda Bolzana v roce 1881, 400. výročí narození francouzského René Descarta v roce 1896 nebo 300. výročí úmrtí Tychona Brahe v Praze.

Po rozdělení univerzity na českou a německou část v roce 1882 rostl počet studentů exaktních oborů v české řeči na středních i vysokých školách, ale také rostl počet členů Jednoty. Činní členové Jednoty věnovali své síly na přípravu vhodných učebních textů a na vznik ústavů astronomického a fyzikálního a na činnost seminářů. Zakladatelem Astro-

nomického ústavu na české části pražské univerzity byl August Seydler, zakladatelem Fyzikálního ústavu byl Vincenc (Čeněk) Strouhal.

Ve stejném roce, jako vznikl *Spolek pro volné přednášky z matematiky a fyziky* (později Jednota), vznikl také pěvecký spolek Hlahol a tělovýchovný spolek Sokol. Jednota tedy patří mezi rané spolky, které kultivovaly společnost v českých zemích. Kromě jiného je tedy vznik Jednoty spojen s atmosférou rozvíjejícího se národního obrození, které ovlivňovalo život společnosti v Praze v 19. století.

Ve 21. století má Jednota přes 2 000 členů, její odborná činnost je rozdělena do 4 vědeckých sekcí: České matematické společnosti, České Fyzikální společnosti a Společnosti učitelů matematiky a podobně Fyzikální pedagogické společnosti pro učitele fyziky. Pobočky Jednoty se rozšířily po celé republice. Jednota pořádá přednášky, konference, semináře, vydává časopisy.

Náš odborný spolek byl první v Rakousku. Stejně tak *Časopis pro pěstování matematiky a fyziky* má též v Rakousku prvenství mezi odbornými časopisy. I *Rozhledy* jsou vydávány Jednotou, ale až od roku 1921–1922.

Literatura

- [1] Posejpal, V.: *Dějepis Jednoty českých matematiků*. JČM, Praha, 1912.
- [2] Veselý, F.: *100 let Jednoty československých matematiků a fyziků*. SPN, Praha, 1962.

